

Forrás: <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2011/06/molnar-kovacs-zsofia-„a-magyarsagkep-a-kozep-europai-tankonyvekben-a-20-szazadban”-cimu-kotetben-szereplo-tanulmanyok-annotalt-bibliografija-02-02-12/>

Molnár-Kovács Zsófia

„A magyarságkép a közép-európai tankönyvekben a 20. században” című kötetben szereplő tanulmányok annotált bibliográfiája

A huszonegy tanulmányt és egy CD-mellékletet felvonultató mű a Pécsi Tudományegyetem Interdiszciplináris Doktori Iskola kiadványsorozatának – a Kutatási Füzeteknek – a 14. kötete. A sorozatszerkesztők közt Fischer Ferencet, Ormos Máriát és Harsányi Ivánt említhetjük, illetve jelen könyv Hornyák Árpád és Vitári Zsolt szerkesztőmunkáját dicséri. A kiadvány – döntő többségben – az MTA-PTE Magyarország, Európa és Ibero-Amerikai Kutatócsoport által 2007. november 22-23-án megrendezett tudományos konferencia előadásainak írásos (szerkesztett) anyagát szedi keretbe. A kutatások elsősorban a közép-európai országok magyarság- és Magyarország-képét tárják fel a történelem- és földrajztankönyvek vonatkozásában.

Az alábbiakban közzétett annotációk a tanulmányok eredeti sorrendjéhez igazodnak, s egyúttal a pontos bibliográfiai adatokat is rögzítik:

PILKHOFFER Mónika (2009): Magyarságkép a Hungexpo kiállításain az 1960-1980-as években. In: HORNYÁK Árpád – VITÁRI Zsolt (szerk.): *A magyarságkép a közép-európai tankönyvekben a 20. században*. Kutatási füzetek 14. Pécsi Tudományegyetem, Pécs. 21-38.

A Hungexpo által szervezett külföldi kiállítások magyarságképét, tehát a „kifelé kommunikált” magyar ön-, illetve nemzetképet mutatja be Pilkhoffer Mónika az 1960-1980-as évek vonatkozásában. A történeti háttér áttekintését, valamint a működést érintő (statisztikai jellegű) adatok prezentálását követően a kiállítások magyar nemzeti jellege tárul elénk. A szerző összegzőképpen megállapítja, hogy a gasztronómiai, népi és zenei kultúrán felül – többek között – a magyar tudósok és magyar művészek, illetve a magyar találmányok révén valósult meg a magyarság propagálása.

GYARMATI György (2009): A szakmai múltfeltárás a történeti közgondolkodás és a tananyag között. In: HORNYÁK Árpád – VITÁRI Zsolt (szerk.): *A magyarságkép a közép-európai tankönyvekben a 20. században*. Kutatási füzetek 14. Pécsi Tudományegyetem, Pécs. 39-68.

A szakmai konvenciókhoz illeszkedő történetírás és a történeti közgondolkodás kettősségének íve rajzolódik ki a dolgozat sorait olvasva. A mű áttekinti a XIX. századi magyar modernizációtól a XX. század második feléig bezárólag a változó kánonok, a „traumatizált” közgondolkodás, a történelmi önlegitimáció, valamint a tradicionális politikatörténeti nézőpont mellé felzárkózó társadalomtudományos történetírás fejlődésének menetét. A szerző végül megjegyzi, hogy a múlt megértésére törekvő történetírás közgondolkodásra gyakorolt hatása a jelenkori viszonyok közt csupán részleges formában valósulhat meg.

RADEK Tünde (2009): A magyarságkép jellemzőiről a középkori német nyelvű történetírásban – Imagológiai megközelítés. In: HORNYÁK Árpád – VITÁRI Zsolt (szerk.): *A magyarságkép a közép-európai tankönyvekben a 20. században*. Kutatási füzetek 14. Pécsi Tudományegyetem, Pécs. 69-98.

A középkori historiográfia német nyelvű elbeszélő forrásainak (világ-, tartományi/területi, kolostori/apátsági és városkrónikák) magyarságképét vizsgálja meg közelebbről Radek Tünde imagológiai megközelítésben. A középkori „Németország” és Svájc területén keletkezett írásművek kiválasztása a népnyelvi használat és a tartalmi szempontok figyelembevételével történt. A tanulmány a továbbiakban három, egymással ellentétes fogalompár (nyugati-keleti, keresztény-pogány, morális-amorális) kirajzolódásáról ad számot.

SEEWANN, Gerhard (2009): A Németországról alkotott kép Magyarországon a 20. század első felében. In: HORNYÁK Árpád – VITÁRI Zsolt (szerk.): *A magyarságkép a közép-európai tankönyvekben a 20. században*. Kutatási füzetek 14. Pécsi Tudományegyetem, Pécs. 99-110.

A XIX-XX. század fordulójától a XX. század közepéig bezárólag ragadja meg az írás azokat a vezérmotívumokat, melyek a magyarok Németország-képét reprezentálják. A magyar nemzeti identitás körül folyó vita a magyarság politikai-történelmi szituációban elfoglalt kontinentális helyét éppúgy érinti és befolyásolja, mint a közvetlen szomszéd népekhez fűződő viszonyt. Gerhard Seewann tanulmányán keresztül Thaly Kálmán, Giesswein Sándor, Bajcsy-Zsilinszky Endre, Prohászka Lajos, Imrédy Béla és mások fejtegetései elevenednek meg a témával kapcsolatban.

VITÁRI Zsolt (2009): A Németországi Szövetségi Köztársaság történelem- és földrajztankönyveinek magyarság- és Magyarország-képe. In: HORNYÁK Árpád – VITÁRI Zsolt (szerk.): *A magyarságkép a közép-európai tankönyvekben a 20. században*. Kutatási füzetek 14. Pécsi Tudományegyetem, Pécs. 111-159.

Vitári Zsolt tanulmánya a Német Szövetségi Köztársaság történelem- és földrajztankönyveit vizsgálja abból a szempontból, hogy azok milyen tudást közvetítenek Magyarországról, illetve a magyarságról a német tanulók felé. A reprezentatív kutatás teljeskörű analízis megvalósítását tűzte ki céljául, így mintegy 1800 tankönyv került a kutatócsoport érdeklődésének fókuszába. A szerző kiemeli, hogy a kapott eredmények mellett figyelmet érdemel a tankönyvekből tükröződő magyarság- és Magyarország-kép beépülésének mértéke a német tanulók történelmi tudatába.

MÄTZING, Heike Christina (2009): A Német Demokratikus Köztársaság történelem- és földrajztankönyveinek magyarság- és Magyarország-képe. In: HORNYÁK Árpád – VITÁRI Zsolt (szerk.): *A magyarságkép a közép-európai tankönyvekben a 20. században*. Kutatási füzetek 14. Pécsi Tudományegyetem, Pécs. 161-171.

A Német Demokratikus Köztársaság történelem- és földrajztankönyveinek magyarság-, illetve Magyarország-képét mutatja be az írásmű. A szerző rávilágít arra a tényezőre, hogy a történelemtanítás politikai funkciója az NDK második német államként való legitimálása és törvényes alapításának bizonyítása volt. A két tantárgy tankönyveit áttekintve megállapítja, hogy a földrajztankönyvekben Magyarország több teret kapott, illetve pozitívabb szerepben látható, mint a történelemtankönyvekben.

VITÁRI Zsolt (2009): A svájci történelem- és földrajztankönyvek Magyarország- és magyarságképe a második világháború utáni időszakban. In: HORNYÁK Árpád – VITÁRI Zsolt (szerk.): *A magyarságkép a közép-európai tankönyvekben a 20. században*. Kutatási füzetek 14. Pécsi Tudományegyetem, Pécs. 173-199.

Vitári Zsolt írása a svájci történelem- és földrajztankönyvek Magyarország-, illetve magyarságképét tárja fel a második világháború utáni időszakban. Az elemzés tárgyát kizárólag a német nyelven íródott tankönyvek képezik, melyek közül a Zürich kantonban használt könyvek a mérvadóak. A vizsgálat eredményeként a szerző megállapítja, hogy a Magyarországra vonatkozó tudás tekintetében az egyes kantonok tankönyvi tartalma eltérő mennyiségű és minőségű, illetve a magyar történelem fejlődésének átfogó képe sem rajzolódik ki a svájci tankönyvekből.

DÉVÉNYI Anna (2009): Kurucokról labanc szemmel. Magyarság és magyar történelem az 1945 után megjelent osztrák történelemtankönyvekben. In: HORNYÁK Árpád – VITÁRI Zsolt (szerk.): *A magyarságkép a közép-európai tankönyvekben a 20. században*. Kutatási füzetek 14. Pécsi Tudományegyetem, Pécs. 201-216.

Az írásmű az 1945 utáni osztrák történelemtankönyvek magyarságképét és „magyar történelemszemléletét” tanulmányozza. Az elemzés tárgyát mindenekelőtt a középiskolai (8-12. évfolyamos) tankönyvek képezték, s a szerző kísérletet tesz egy-egy tankönyvcsalád részletekbe menő tartalmi vizsgálatára az 1960-as, 1970-es, 1990-es és 2000-es évekből. A kutatási eredmények az osztrák történelemtankönyvek XIX. századi szemléletmódjának dominanciáját és Magyarország történetének egyre inkább visszaszoruló tankönyvi bemutatását konstatálják.

TÓTH Imre (2009): Magyarország-kép az 1990 utáni osztrák és burgenlandi történelemtankönyvekben. In: HORNYÁK Árpád – VITÁRI Zsolt (szerk.): *A magyarságkép a közép-európai tankönyvekben a 20. században*. Kutatási füzetek 14. Pécsi Tudományegyetem, Pécs. 217-231.

A szerző az 1990 után napvilágot látott osztrák és burgenlandi történelemtankönyvek Magyarország-képét kutatja. Tanulmányában az általános osztrák köztörténeti tankönyvek mellett néhány speciális tankönyv (köztük az Osztrák Pedagógiai Kiadó közös osztrák-magyar történelmi múltat bemutató kiadványának) vizsgálata élvez prioritást. A burgenlandi tankönyveket tekintve kiemelkedik a Burgenland születésének 75. évfordulójára megjelentetett „*Geschichte des Burgenlandes*” című tankönyv, melynek Magyarország-képét szintén feltárja az írásmű.

PÁTROVICS Péter (2009): „Z dalekiego kraju”. Magyarország képéről a Lengyelország történetekben. In: HORNYÁK Árpád – VITÁRI Zsolt (szerk.): *A magyarságkép a közép-európai tankönyvekben a 20. században*. Kutatási füzetek 14. Pécsi Tudományegyetem, Pécs. 233-241.

A lengyelek Magyarország-képének néhány jellegzetes szegmensét villantja fel Pátrovics Péter összefoglaló jellegű munkájában. A történelemkönyvek lapjain között információkon alapuló vizsgálódás a lengyel és a magyar nép újkori történelmének három problémakörére összpontosít: az első világháború után fennálló helyzetre, a második világháború idején (és után) zajló események lengyel visszhangjára, valamint az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc lengyel megközelítésére. Néhány meghatározó pontra támaszkodva tehát egy összegző tanulmány tárul elénk.

POLGÁR Tamás (2009): Az újabb lengyelországi történelemtankönyvek magyarságképe. In: HORNYÁK Árpád – VITÁRI Zsolt (szerk.): *A magyarságkép a közép-európai tankönyvekben a 20. században*. Kutatási füzetek 14. Pécsi Tudományegyetem, Pécs. 243-258.

Polgár Tamás tanulmánya a lengyel gimnazisták ezredforduló utáni történelemtankönyveinek magyar történelmet közvetítő szemléletét vonja vizsgálat alá. Az elemzés tárgyát a Szkolne i Pedagogiczne és a Rożak kiadó három oktatási évet felölelő kiadványa, illetve a Juka kiadó első évfolyamos történelemtankönyve képezte. A tankönyvek tananyagának ismertetése során a szerző konstatálja, hogy a lengyel diákok több tudás birtokába jutnak a magyar történelemről, mint fordított esetben a magyar diákok.

VAJDA Barnabás (2009): Magyarságkép a csehszlovák történelemtankönyvekben 1950-1993. In: HORNYÁK Árpád – VITÁRI Zsolt (szerk.): *A magyarságkép a közép-európai tankönyvekben a 20. században*. Kutatási füzetek 14. Pécsi Tudományegyetem, Pécs. 259-282.

A szerző – a XX. század második felére összpontosítva – a csehszlovák történelemtankönyvek magyarságképét mutatja be. A mintegy harminc tankönyv nyelvi alapú történeti elemzése a kijelölt súlyponti témák (például Hunyadi Mátyás, 1848/49) feldolgozására épül. A vizsgálat főbb megállapításai közé tartozik a magyarok negatív konnotációjú említésének túlsúlya, és a burkolt ellenségkép-teremtés érzete. A magyar történelem tárgyalása pedig jellemzően a cseh, illetve a szlovák történelmi kontinuitásnak rendelődik alá.

KOLLAI István (2009): A szlovák középiskolai történelemtankönyvek összehasonlító jellegű bemutatása. In: HORNYÁK Árpád – VITÁRI Zsolt (szerk.): *A magyarságkép a közép-európai tankönyvekben a 20. században*. Kutatási füzetek 14. Pécsi Tudományegyetem, Pécs. 283-319.

A tanulmány – néhány alapvető szempont mentén – a szlovák és a magyar középiskolai történelemtankönyveket veti össze egymással. A vizsgálat során felszínre kerülnek a terminológiai különbségek (például „Magyarország” vs. „Uhorsko”/„Mad’arsko”; Felvidék vs. Slovensko), a történelmi személyek felemás írásmódja (Rákóczi vs. Rákoci; Wesselényi vs. Vešeléni), illetve bizonyos témák (a nemzetné válás és a polgárosodás, a trianoni békeszerződés és a revízió stb.) eltérő interpretációja.

JAKAB György (2009): Lehet-e közös magyar-szlovák történelemkönyvet írni? In: HORNYÁK Árpád – VITÁRI Zsolt (szerk.): *A magyarságkép a közép-európai tankönyvekben a 20. században*. Kutatási füzetek 14. Pécsi Tudományegyetem, Pécs. 321-350.

A szerző a közös magyar-szlovák történelemtankönyv készítőinek pillanatnyi helyzetét, illetve viszonyrendszerét tárja fel – kiemelve a „magyar igazság” és a „szlovák igazság” párhuzamba állításának szükségességét. A francia-német közös történelemkönyv létrehozásának tapasztalatait felhasználva igyekszik megfejtetni a közös tankönyv megírhatóságának titkát, s felfedni a magyar-szlovák viszony ettől eltérő kapcsolatrendszerét, a közös tankönyv megszületésének eltérő körülményeit.

FEDINEC Csilla (2009): Ukrajnai történelem- és földrajztankönyvek magyar szempontból. In: HORNYÁK Árpád – VITÁRI Zsolt (szerk.): *A magyarságkép a közép-európai tankönyvekben a 20. században*. Kutatási füzetek 14. Pécsi Tudományegyetem, Pécs. 351-383.

Fedinec Csilla az ukrajnai magyar tannyelvű iskolákban, a 2007/2008. tanévben érvényes történelem- és földrajztankönyveket vizsgálja. A tankönyvek történelemábrázolását illetően „*A magyar nép története*” című tantárgy keretén belül elsajátított tananyag feltárása kerül előtérbe. A földrajztankönyvek vonatkozásában mindenekelőtt a Közép-Európáról kibontakozó földrajzi szemlélet képez értékes vonásokat. Az elemzett tankönyvek egy háromosztatú Európa (Nyugat-, Közép- és Kelet-Európa) képét tükrözik, s a szerzőnek szembeötlő az a nézet, mely szerint Ukrajna a közép-európai térség egy volt szocialista országot képvisel Oroszországtól nyugatra.

BOCSKOR MEDVE CZ Andrea (2009): Ukrajnai történelemtankönyvek képe a magyarokról és a magyar történelemről. In: HORNYÁK Árpád – VITÁRI Zsolt (szerk.): *A magyarságkép a közép-európai tankönyvekben a 20. században*. Kutatási füzetek 14. Pécsi Tudományegyetem, Pécs. 385-410.

Bocskor Medvecz Andrea tanulmánya a rendszerváltást követően Ukrajnában napvilágot látott történelemtankönyvek magyarság-képére összpontosít – a tankönyvek vázlatos bemutatását hívva segítségül. A szerző a 2004/2005. tanévtől áttekintette az Ukrajna Oktatásügyi és Tudományos Minisztérium tájékoztatójában szereplő kötelező és ajánlott tankönyvek jegyzékét, s általános- és középiskolai tankönyveket egyaránt vizsgálva megállapítja, hogy Magyarország, illetve a magyarok említése a törzsszöveg helyett inkább a térképeken és a kiegészítő olvasmányokban jellemző. Az újabb kiadású egyetemes történelemtankönyvek hasábjain egyre nagyobb teret kap Magyarország, illetve a magyar nép története.

NAGY Mihály Zoltán (2009): A múltszemlélet „színeváltozása” Romániában. A közös hagyományoktól a kirekesztésig. A magyarságkép változása a romániai történelemtankönyvekben 1947-1989 között. In: HORNYÁK Árpád – VITÁRI Zsolt (szerk.): *A magyarságkép a közép-európai tankönyvekben a 20. században*. Kutatási füzetek 14. Pécsi Tudományegyetem, Pécs. 411-430.

Az elemző munka az 1947 és 1989 között megjelent romániai történelemtankönyvek magyarságképét tárja fel. A szerző három szempont mentén vizsgálódik: 1. Miként látták, illetve láttatták Magyarországot és a magyarságot ezek a tankönyvek? 2. Milyen módon változott a történelmi ön- és ellenségképnek a szerkezete? 3. Milyen változásokon ment keresztül a hivatalos román emlékezetpolitika? A magyarságkép változását hét táblázat segítségével követheti nyomon az olvasó.

ZAHORÁN Csaba (2009): Rivális nemzeti narratívák. A román és a magyar középiskolai történelemtankönyvek összehasonlító elemzése. In: HORNYÁK Árpád – VITÁRI Zsolt (szerk.): *A magyarságkép a közép-európai tankönyvekben a 20. században*. Kutatási füzetek 14. Pécsi Tudományegyetem, Pécs. 431-470.

Az eredetileg a Múlt-kor történelmi portál számára íródott dolgozat kísérletet tesz a román és a magyar középiskolai (XII. osztályos) történelemtankönyvek összehasonlító elemzésére. Két történelmi narratíva mentén a magyarokat és a románokat is érintő („közös”) témák vizsgálatára összpontosít hat román és nyolc magyar tankönyvben. A kutatás a két ország történelemtankönyveinek áttekintését követően konstatálta, hogy a legfőbb eltérés az eredet és az államalapítás körüli kérdésekben mutatkozik.

SZILÁGYI Imre (2009): Vogrskótól a rendszerváltásig. Janus arcú magyarok a szlovén történelemtankönyvekben. In: HORNYÁK Árpád – VITÁRI Zsolt (szerk.): *A magyarságkép a közép-európai tankönyvekben a 20. században*. Kutatási füzetek 14. Pécsi Tudományegyetem, Pécs. 471-496.

Szilágyi Imre először a szlovén történettudomány álláspontját ismerteti a magyar történelemről, majd a szlovén történelemtankönyveket veszi górcső alá. A vizsgálat során a szerző számos tankönyvre építve mindenekelőtt a tankönyvek értékítéletét, illetve a magyarok és a délszlávok közötti kapcsolatot tárgyalja. Az elemzés feltárja, hogy az összjugoszláv szemléletű tankönyvek részletesebben foglalkoznak a magyarok történelmével, mint a szlovén szempontokat markánsabban érvényesítő kötetek.

SOKCSEVITS Dénes (2009): A dualista korszak horvát tankönyveinek magyarságképe. In: HORNYÁK Árpád – VITÁRI Zsolt (szerk.): *A magyarságkép a közép-európai tankönyvekben a 20. században*. Kutatási füzetek 14. Pécsi Tudományegyetem, Pécs. 497-508.

Sokcsevits Dénes a dualizmus korának horvát történelem- és földrajztankönyveit veszi számba, s név szerint megemlíti a főbb tankönyvszerzőket is. A korszak horvát tankönyvíróiról értekezve megjegyzi, hogy a délszláv szolidaritás, illetve a horvát és a szerb elgondolások egymáshoz közelítése a hangsúlyos. A dualista korszakban íródott horvát tankönyvek magyarságképe a két világháború között, illetve bizonyos esetekben még a titói Jugoszlávia idején megjelent tankönyvekben is érezte a hatását.

HORNYÁK Árpád (2009): A szerb történelemkönyvek magyarságképe a 20. század második felében. In: HORNYÁK Árpád – VITÁRI Zsolt (szerk.): *A magyarságkép a közép-európai tankönyvekben a 20. században*. Kutatási füzetek 14. Pécsi Tudományegyetem, Pécs. 509-525.

A tanulmány a szerb középiskolai történelemtankönyveket vizsgálja, azon belül pedig három sorozatot az 1950-es évektől napjainkig. A kutatás tapasztalatait összegezve a szerző megállapítja, hogy a XVIII. század tárgyalásáig viszonylag kedvező magyarságkép bontakozik ki a szerb tankönyvekből, s a két nemzet (a magyar és a szerb) közötti együttműködés a hangsúlyos. A szerb középiskolás diákok alapvetően pozitív magyarságképet nyernek a tankönyvekből, s ez elsősorban a legújabb tankönyvekben érvényesül.

FISCHERNÉ DÁRDAI Ágnes (2009): Az 1956-os forradalom a magyar és külföldi történelemtankönyvekben. Poszterkiállítás az 1956-os magyar forradalom 50. évfordulója alkalmából a Pécsi Tudományegyetemen rendezett emlékülésen. Pécs, 2006. október 23. In: HORNYÁK Árpád – VITÁRI Zsolt (szerk.): *A magyarságkép a közép-európai tankönyvekben a 20. században*. Kutatási füzetek 14. Pécsi Tudományegyetem, Pécs. CD-melléklet.

A tanulmánykötet CD-melléklete az 1956-os magyar forradalom 50. évfordulója apropóján, a Pécsi Tudományegyetem emlékülésének keretei közt megrendezett kiállítás tíz poszterét tartalmazza. A színes poszterek kísérletet tesznek a magyar történelemtankönyvek rendszerváltás előtti és utáni áttekintésére, az amerikai és orosz, valamint az angol, francia és izraeli tankönyvek számbavételére, illetve a volt szocialista országok, a német nyelvterület és az Európán kívüli államok tankönyveinek szisztematikus bemutatására.

Az annotált tanulmánykötet bibliográfia adatai:

HORNYÁK Árpád – VITÁRI Zsolt (szerk.) (2009): *A magyarságkép a közép-európai tankönyvekben a 20. században*. Kutatási füzetek 14. Pécsi Tudományegyetem, Pécs. 527 l. + CD-melléklet